

NOTĂ INFORMATIVĂ

Centrele de sănătate prietenoase tinerilor - progrese, provocări și soluții de dezvoltare. Rezultate de activitate 2024-2025.

I Introducere

Adolescenții și tinerii în vârstă de 10-24 ani reprezintă circa a cincea parte din populația Republicii Moldova. Cu toate că proporția populației tinere este în descreștere esențială în decursul ultimului deceniu, datorită proceselor de îmbătrânire a populației țării, cu atât mai mare este valoarea vieții și sănătății fiecărui adolescent. Astfel, conform datelor OMS, circa 70% din cazuri de mortalitate precoce la adulți sunt determinate de comportamentele de risc pentru sănătate inițiate în adolescență. În contextul crizelor multiple – socio-demografică, epidemiologică, umanitară, prin care a trecut și continuă să treacă Republica Moldova în decursul ultimilor ani a sporit vulnerabilitatea și pentru problemele de sănătate a diferitor grupuri de populație, în special cele care au acces limitat la resurse, printre care sunt adolescenții și tinerii. Tinerii din mediu rural și cei din diferite grupe de risc au o vulnerabilitate maximă pentru o multitudine de probleme de sănătate, în special în situații de criză.

Crearea Centrelor de Sănătate Prietenoase Tinerilor/rețeaua Youth Clinic este, de fapt, un răspuns al Guvernului Republicii Moldova la analiza situației în domeniul sănătății și dezvoltării adolescenților și tinerilor în Republica Moldova, a practicilor și evidențelor acumulate la nivel internațional și național, respectarea drepturilor omului, în special de a acționa în interesul suprem al copilului în cadrul serviciilor de sănătate, conform prevederilor Convenției cu Privire la Drepturile Copilului și Legii **privind drepturile copilului** (Nr. 338 din 15-12-1994, Articolul 4. Dreptul la viață). În Republica Moldova activează o rețea de 41 de centre CSPT/YK, cu Centrul Neovita atribuit cu rol de centre de coordonare a rețelei la nivel național.

Astfel, Scopul principal al activității CSPT este ameliorarea stării sănătății adolescenților și tinerilor și crearea premiselor benefice de dezvoltare și integrare socială a acestora în comunitate prin intermediul sporirii accesului la servicii de sănătate prietenoase tinerilor. Obiectivele de bază ale activității CSPT, în corespundere cu standardele de calitate a Serviciilor de Sănătate Prietenoase Tinerilor (SSPT) sunt următoarele¹:

- 1) Reducerea incidenței infecțiilor sexual-transmisibile, inclusiv HIV printre adolescenți și tineri;
- 2) Reducerea numărului sarcinilor precoce și nedorite printre tineri;
- 3) Reducerea problemelor de sănătate mintală în rezultatul utilizării de substanțe psihoactive (alcoolism, narcomanie, tabacism);
- 4) Reducerea tulburărilor psiho-emoționale și de personalitate;
- 5) Reducerea problemelor de sănătate în rezultatul violenței;
- 6) Reducerea dereglărilor de nutriție, în special malnutriția (I, Fe), inclusiv obezitate;
- 7) Reducerea devierilor în dezvoltarea pubertară.

¹ https://msmps.gov.md/sites/default/files/legislatie/868_din_31.07.2013-_privind_organizarea_activitatii_cspt.pdf

Conform cadrului normativ în vigoare Serviciile CSPT/YK se focusează pe populația țintă a SSPT - adolescenți și tineri de 10-24 ani și pe tinerii aflați în stare de vulnerabilitate până la 35 ani, în mod special pe următoarele grupuri de adolescenți și tineri vulnerabili:

- ✓ copiii străzii și adolescenții rămași fără supravegherea părintească;
- ✓ adolescenții din familii vulnerabile (familii cu Tbc, HIV, sărăcie, violență, în conflict cu legea, părinți ce suferă de alcoolism etc.);
- ✓ adolescenții și tinerii din populația cheie (persoane care utilizează droguri, persoanele care practică sexul comercial, bărbați care întrețin relații sexuale cu bărbați și persoanele transgen și non-binare) și persoane care trăiesc cu HIV;
- ✓ tinerii în conflict cu legea și implicați în traficul cu ființe umane;
- ✓ tinerii cu patologii cronice și nevoi speciale (dizabilități, cerințe educaționale speciale);
- ✓ tinerii migranți/refugiați
- ✓ tinerii neangajați și neîncadrați în procesul de studii (NEET).

La fel Centrele YK desfășoară activități de informare și instruire a părinților adolescenților, a specialiștilor din domeniu și alți membri ai comunității pe întrebările legate de sănătatea și dezvoltarea adolescenților.

II. Acțiunile sistemice întreprinse pentru a asigura accesul durabil al adolescenților și tinerilor la servicii de sănătate prietenoase tinerilor în Republica Moldova.

Dezvoltarea serviciilor de sănătate prietenoase tinerilor are loc în Republica Moldova prin abordare sistematică cu acțiuni specifice în toate blocurile de bază ale sistemului de sănătate:

- **Politici de suport.** Pentru a asigura accesul la SSPT, Guvernul RM a actualizat legile și politicile naționale relevante. Astfel, sănătatea adolescenților și accesul la SSPT a fost prezentată ca o prioritate în Politica Națională de Sănătate a Republicii Moldova pentru 2007-2021, Strategia Națională pentru Sănătatea Reprodusei 2005-2015, iar adolescenții continuă să fie o populație țintă prioritară pentru Strategiei naționale de sănătate „Sănătatea 2030”, Programul Național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și a Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia,

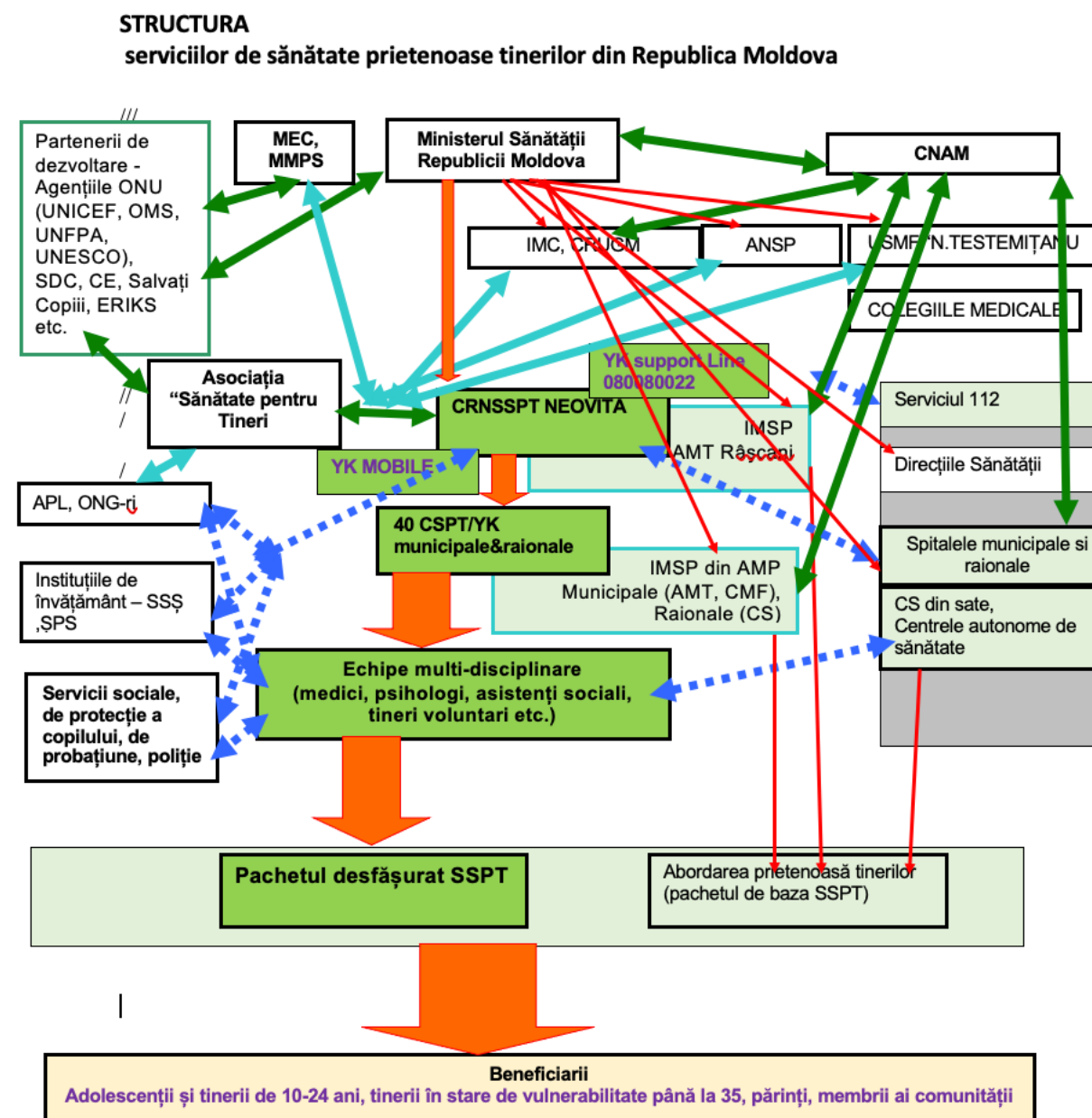
Programului național privind sănătatea și drepturile sexuale și reproductive 2018-2022 (ediția nouă în proces de aprobare) și altele. Toate aceste documente-cheie ce includ prevederi privind sănătatea adolescenților se referă la necesitatea de a spori accesul la informații complexe despre sănătate și la servicii de sănătate prietenoase adolescenților, de calitate. Sunt elaborate și implementate documente subsecvente de reglementare speciale care facilitează accesul adolescenților la SSPT, cum ar fi Conceptul Național al Serviciilor de Sănătate Prietenoase Tinerilor. 2005, Standardele de Calitate SSPT în Republica Moldova, 2009, Normele de funcționare a CSPT în 2013 și adaptarea acestora la activitatea CSPT în contextul crizei pandemice (2020) și cea umanitară (2022) etc.

- **Finanțare durabilă.** Centrele de sănătate prietenoase pentru tineri sunt finanțate din 2008 de către Compania Națională de Asigurări Medicale prin linii bugetare independente alocate unităților de asistență medicală primară care găzduiesc SSPT. Acesta a fost îmbunătățit conform evaluării economice din 2011 și este gratuit pentru toți tinerii cu vârsta între 10-24 de ani și pentru tinerii vulnerabili până la 35 de ani.

- **Oferirea pachetelor complexe de servicii.** SSPT are un pachet de servicii bine structurat, care include informare și educație, consiliere, asistenta medicală și psiho-socială, referire, care sunt orientate spre rezolvarea prioritară a problemelor de sănătate ale adolescenților. SSPT sunt oferite de rețeaua a 41 de Centre de Sănătate Prietenoase Tinerilor/ Youth Klinici (, care sunt unități din instituțiile publice de

asistență medicală primară din toate municipalitățile și raioanele țării. Acestea se bazează pe standardele de calitate ale serviciilor de sănătate prietenoase cu tinerii și se concentrează în special pe tinerii din mediul rural, adolescenții vulnerabili și cei mai expuși riscului. Ei au componente de out-reach (YK Mobile) și de consiliere on-line (YK Support line). De asemenea, abordarea sănătății prietenoase cu tinerii este implementată la diferite niveluri de îngrijire prin intermediul instruirilor pentru furnizorii de servicii medicale. Pachetele complexe de servicii a centrelor Youth Clinic sunt oferite de echipe multidisciplinare de medici (ginecologi, dermato-venerologi, urologi, pediatri etc), psihologi, asistenți sociali, personal medical mediu și tineri voluntari. În rețeaua YK în prezent sunt angajați circa 250 specialiști, și numai mai puțin de jumătate dintre ei sunt angajați de baza la CSPT. Structura serviciilor de sănătate prietenoase tinerilor este prezentată în fig.nr.1

Figura 1.

- **Formarea capacităților umane.** Cursurile/modulele de formare pentru asistența sănătății pentru adolescenți au fost încorporate în curriculum-ul al Universității de Medicină. Sesiunile de învățare colaborativă sunt organizate în mod regulat de către toate CSPT/YK cu prestatorii de asistență medicală primară, asistente medicale școlare și persoane-resurse din comunitate (profesori, asistenți sociali, psihologi școlari etc). Centrul de resurse Neovita efectuează o activității de supervizare suportivă pentru specialiștii din rețeaua YK. O platformă de educație continuă on-line pentru profesioniști și voluntari YK în sănătatea adolescenților este în proces de dezvoltare.

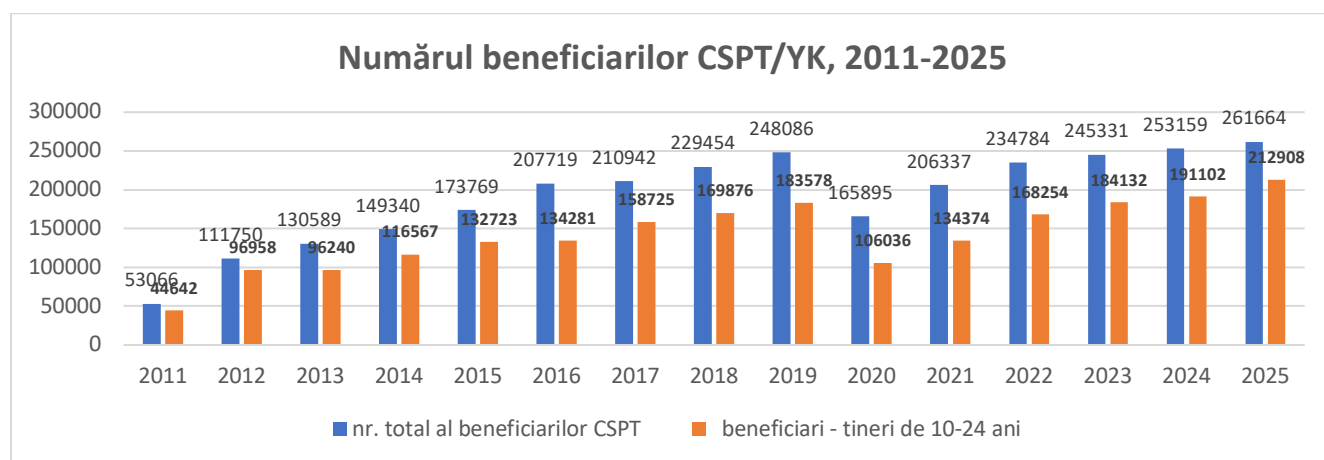
- **Acumularea informații/evidențe referitor sănătatea adolescenților și tinerilor.** Statisticile oficiale oferă date corecte despre nașterea adolescenților și avorturile, ratele mortalității, morbiditatea HIV/ITS. Modul informațional confidențial separat pentru CSPT/YK SI-YK a fost elaborat și implementat și continuă să fie dezvoltat și oferă o gamă largă de date despre activitățile SSPT. Statisticile de sănătate sunt completate cu date din cercetări comportamentale, în special din studiul colaborativ OMS HBSC a (Moldova a devenit membră a rețelei de studii HBSC din 2013).

- **Asigurarea cu consumabile medicale.** Pe parcursul ultimului deceniu s-au depus numeroase eforturi pentru dotarea serviciilor cu consumabile necesare, printre principalele dintre acestea putând fi menționat faptul că produsele contraceptive sunt achiziționate de stat și distribuite de MF, OSR, CSPT din 2017. Testele rapide pentru HIV, sifilis, hepatită sunt procurate (inclusiv pentru CSPT) de către stat din 2017. Medicamentele pentru tratamentul sindromic pot fi procurate pentru CSPT din 2015. Medicamente pentru avortul medical pentru adolescenți a fost posibil să fie procurat în 1 CSPT din 2012, în toate CSPT/YK - din 2022-2023.

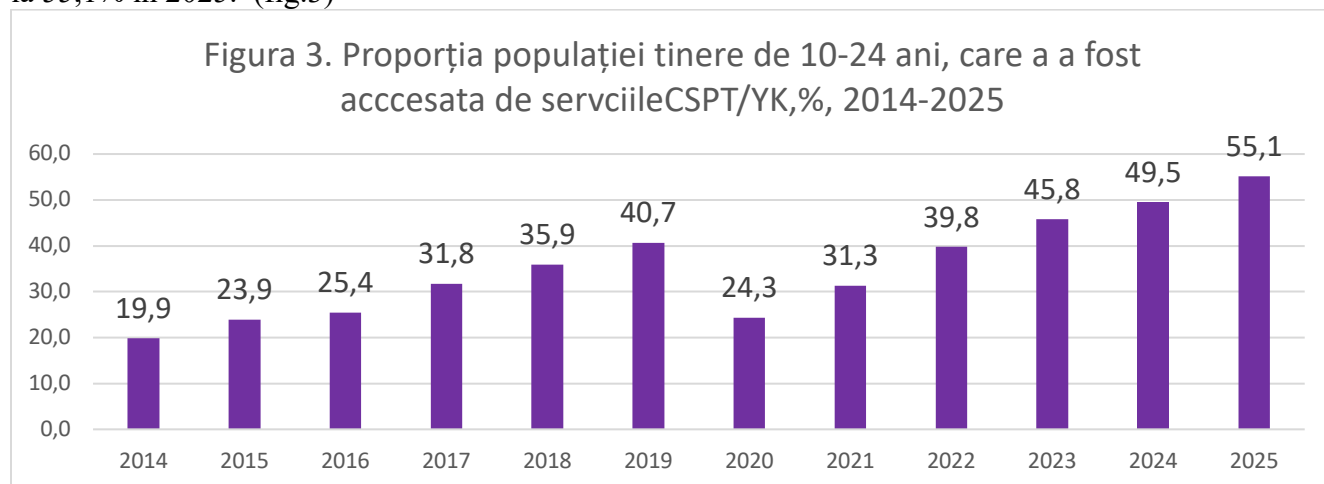
- **Implicarea tinerilor** în planificarea, furnizarea și evaluarea SSPT, în special prin programul de voluntariat YK, implementarea programelor de parenting, sesiuni de învățare colaborativă cu persoanele resursă din comunități (profesori, asistenți sociali, ofițeri de poliție, asistente școlare etc.), lideri de opinie , inclusiv pe rețelele de socializare, au contribuit în mod esențial la sprijinirea comunităților, în special a părinților, și la creșterea gradului de acceptare și cerere din partea adolescenților pentru astfel de servicii.

Rezultate de impact al activității CSPT/YK

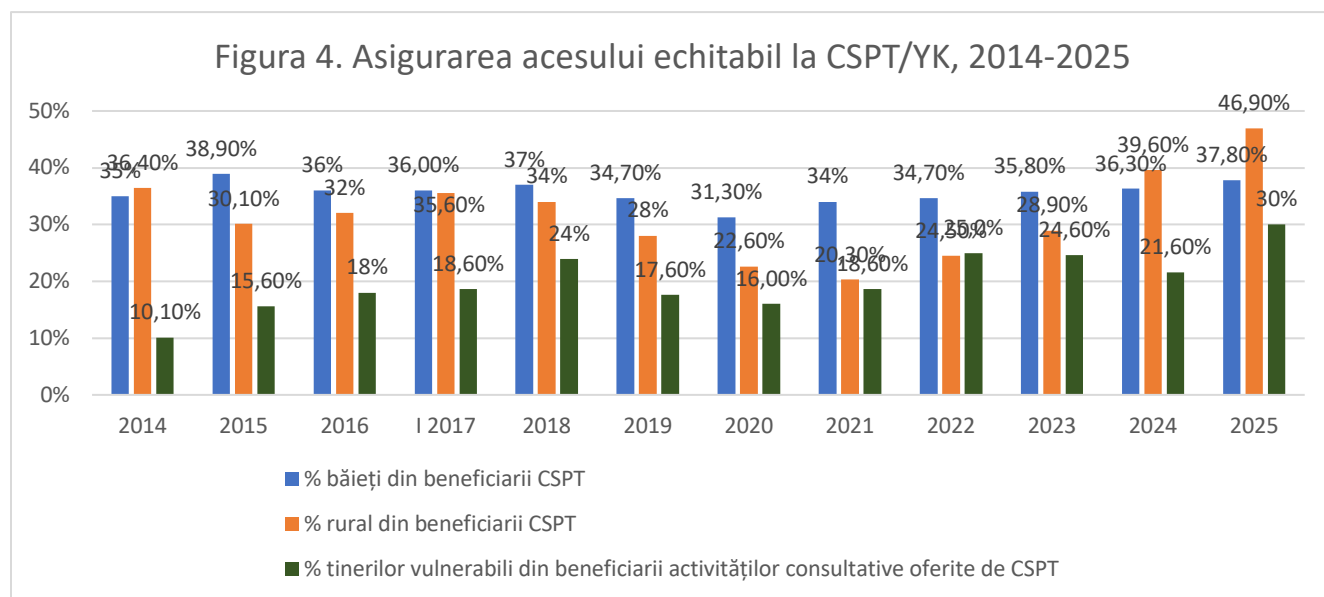
În urma activităților implementate, numărului beneficiarilor CSPT este cu tendință clară de creștere în ultimii 2 ani după o reducere în primul an de criză pandemică (fig.2) Absoluta majoritate - 81,4% a beneficiarilor centrelor YK în fost în 2025 cei din populația țintă de 10-24 ani.

Aceasta a permis sporirea accesului tinerilor cu vârste între 10 și 24 de ani la SSPT de la 5% în 2011 la 55,1% în 2025. (fig.3)

Rețeaua de centre YK sunt focusate să ofere servicii echitabile tuturor grupurilor de tineri independent de gen, mediu de trai, stare de vulnerabilitate. Astfel în 2025, majoritatea beneficiarilor CSPT/YK - 62,2% au constituit-o fetele și femeile tinere, aproape jumătate din beneficiari (46,9%) au fost cei din mediu rural și o treime din beneficiarii serviciilor consultative au constituit-o adolescenții și tinerii din grupurile vulnerabile. Ajustarea serviciilor YK la situația de criza umanitară a contribuit ca din 2023 accesul tuturor grupurilor de tineri, inclusiv celor vulnerabili, care se diminuase in perioada 2020-2022, să se reîntoarcă și să depășească nivelul anului pre-pandemic 2019(fig.4).

Prin activitățile sale consultative si de informare si educare au fost focusate in primul rând pe problemele prioritare ale sănătății adolescenților trasate de obiectivele specifice si reflectate in continuare în rezultatele activității rețelei de centre Youth Clinic.

Pentru a spori accesul adolescenților, în special celor din mediu rural, în stare de vulnerabilitate, la servicii, în decursul ultimilor câțiva ani sunt in proces de pilotare serviciile mobile YK Mobile și linia

fierbinte telefonica YK Support Line 080080022, completata cu chatul interactiv YK Chat cu operatorii YK Support Line.

Astfel, dezvoltarea serviciilor mobile YK Mobile sunt în linie cu Standardele de Calitate a SSPT (Ordinul MS nr 168 din 10.06.2009), normele de funcționare a CSPT (ord MSPS nr 868 din 31.07.2013); si Programul Național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și a Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia. A fost complicat de implementat din cauza finanțării deficitare si lipsa transportului în CSPT pu a oferi în mod sistematic servicii mobile, în special celor aflați în vulnerabilitate, din mediu rural.

În perioada de criză umanitară legată de conflictul militar în Ucraina aceste probleme au sporit, Asociația Sănătate pentru Tineri, cu suportul Salvați Copii, Romania a adus, la sfârșitul anului 2022 în țară 2 mașini echipate ca oficii medicale pentru a susține CSPT să ofere pachetul de servicii medicale si psihosociale mobile (pachetul anexat). A fost decisă pilotarea lor în municipiul Chisinau și raionul Cimislia. Pilotarea acestora a fost reglementată prin Dispoziției MS nr. 905-d din 30.12.2022 „Cu privire la fortificarea capacităților serviciilor de sănătate prietenoase tinerilor de a răspunde la situații de criză umanitară și pandemică, inclusiv prin pilotarea serviciilor mobile (out-reach) și de la distanță adolescenților si tinerilor în stare de vulnerabilitate și de risc”. În decursul anului 2023, de către UNFPA a mai fost procurata o mașina echipata, care este pilotată de Asociația Sănătate pentru Tineri cu suportul UNFPA în cadrul CSPT Cahul si alte 2 mașini – cu sportul UNICEF au început sa fie pilotate în raioanele Orhei și Edineț.

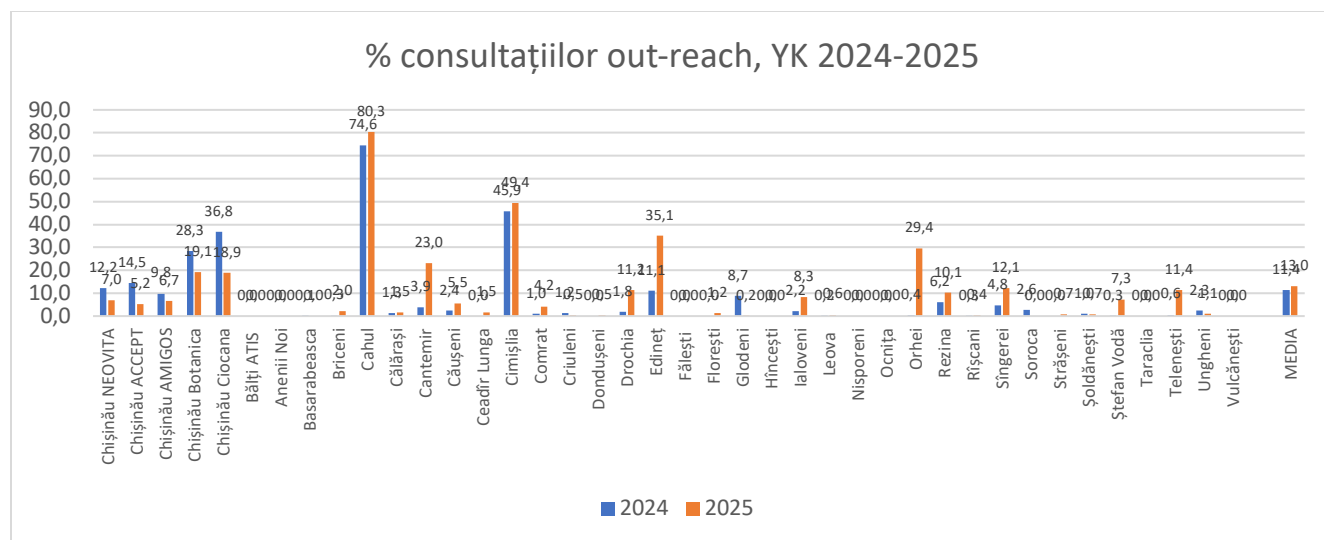
În perioada anului 2025 de pilotare a serviciului YK Mobile – cele 5 mașini echipate complet pentru asistare medicală, specialiști din rețeaua de centre de sănătate prietenoase tinerilor Youth Klinik au efectuat 1254 staționari, dintre care **695** în mediu rural si **432** în mediu urban, în locații cum ar fi centre de plasament temporar a refugiaților, centre de plasament a persoanelor cu vulnerabilitate sporită, instituții de învățământ secundar și profesional din Municipiul Chișinău și raioanele Cimișlia, Cahul, Edineț și Orhei. (tabelul nr 1)

Tabelul nr 1. Rezultatele sumare a activității 5 YK Mobile în 2024-2025

	2024	2025
Staționari	997, 53% rural	1254, 55% rural
Consultații	8600, din ele 328- refugiați 56% fete, 44% -băieți din ele - 57% - medicale, 43%- psihosociale.	11 989 / din ele 271 refugiat/ (F – 6732/ B – 5257) Din ele 65% - medicale, 35%- psihosociale.
- intervenții medicale	- Test rapid HIV/Sifilis – 1263 / rezultat pozitiv – 2 la sifilis - Test rapid Hb – 2461 / sub norma 120 – 1105 /	- 747 teste rapide la HIV si sifilis, dintre care 1 pozitiv la HIV si 5 pozitive la sifilis; - 843 teste rapide la HB, din care 438 sub 120g/l
Activități IEC	1536 grupuri, participanți 32 231 persoane / F – 17 352 B – 14 879.	2178 grupuri participanți – 43 590 / F – 23 909 B – 19 681

La bordul celor 5 mașini medicale YK mobile, în 2025 au fost acordate 11 989 de consultații, dintre care **6732** fiind oferite fetelor, iar **5257**- băieților. Din numărul total, **271** de pacienți au fost

refugiați. Conform adresărilor, beneficiarilor li s-au oferit examinări preventive, examinări medicale complexe, tratamente, metode de contracepție, teste HIV și de hemoglobină, consiliere psihologică etc.. Si aceste tipuri de consultatii out-reach sunt oferite preponderent de centre care ofera serviciu YK Mobile (Figura 5)

Ca urmare, motivele de adresare la clinica mobilă a tinerilor și adulților și problemele abordate de specialiștii Centrelor de sănătate prietenoase tinerilor Youth Clinic, în cadrul consultațiilor, s-au înregistrat cu următoarele cifre în 2025: consultație medicală - **6814**; consiliere psiho-socială - **5155**. În cadrul consultațiilor au fost efectuate 1263 de teste rapide HIV/Sifilis, dintre care 2 teste pozitive – referite la serviciile specializate pentru confirmare și tratament, teste rapide de hemoglobină – 2461, dintre care 1105 au fost sub normă. Căror li s-au oferit preparate de Fe.

Odată cu activitățile consultative, echipele de profesioniști YK în timpul ieșirilor cu mașinile YK mobile au efectuat **2178** activități de informare în grup a adolescenților pe subiectele legate de sănătatea lor, la care au participat **43 590** adolescenți și membri ai comunităților.

În 2025, în total de activitățile a % YK Mobile au beneficiat 55 579 persoane, ceea ce constituie 21,3% din numărul total de beneficiari ai CSPT/YK

Mai multe date despre activitatea serviciului YK Mobile:

https://www.facebook.com/YouthKlinicMoldova/posts/1016647606138194/?vh=e&extid=MSG-UNK-UNK-UNK-AN_GK0T-GK1C;

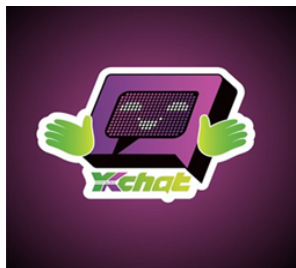
https://diez.md/2023/08/03/cu-cat-mai-accesibili-deschisi-si-confidentiali-vor-fi-specialistii-in-sanatate-cu-atat-mai-mult-le-vor-inspira-incredere-tinerilor/?fbclid=IwAR3zW_HEvp-iYrGnAVDOLG540L0XXFxWkHA7Exnza-nG-Kk9kGUeF-fb3TA

A fost evaluat costul activității unui mașini mobile anual - 456147 MDL (la moment susținut aproape în totalitate de AO Sănătate pentru tineri prin proiectele sale - în prezent 4 mașini sunt finanțate de proiecte susținute de UNICEF, o mașină – de proiectul susținut de UNFPA).

În același timp, pentru a integra mai bine serviciu YK mobile în SSPT existente a fost înaintate cu argumentări propuneri pe completarea schemelor de încadrare a CSPT respective cu poziții de șofer, asistente medicale responsabile, care au fost refuzate fără nici o explicație, fapt ce nu poate permite

implementarea adecvată a prevederilor Programul Național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și a Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia

În concluzie, se poate de spus că serviciul YK Mobile a ajutat specialiștilor CSPT/YK să ajungă la foarte mulți tineri în situație de vulnerabilitate și să le ajute să rezolve problemele de sănătate cu care se confruntau, se îi conecteze și cu alte servicii relevante din sistemul de sănătate. Fără acest serviciu, acestea cazuri sau nu ajungeau în sistem sau se adresau cu mari întârzieri și costuri aferente. Serviciu mobil YK a contribuit la sporirea de 5 ori nr consultațiilor oferite în afara centrelor YK (figura 5) în mod out-reach, sporirea de circa 2 ori a proporției beneficiarilor din mediu rural la servicii SSPT, în mod special a celor mai vulnerabili. Luând în considerație este foarte important de asigurat extinderea acestui serviciu la nivel național și suportul organizatoric al MS pentru asigurarea cadrului cadrului normativ necesar pentru o integrare mai rapidă a acestui serviciu în serviciile

existente (mecanisme de finanțare, ajustarea corespunzătoare a schemelor de încadrare a CSPT etc).

Un alt serviciu novatoriu pilotat în cadrul serviciilor de sănătate prietenoase tinerilor este linia telefonică fierbinte YK Support Line 080080022, care funcționează în spațiul CRNSSPR NEOVITA, cu suportul UNICEF Moldova, cu implicarea unei echipe de 16 operatori și 16 psihologi consultanți (specialiști înalt calificați ai centrelor YK). Acest serviciu reprezintă un mijloc

de informare, consiliere, asistență psihologică la distanță și referire în domenii esențiale a dezvoltării și protecției adolescenților și tinerilor ca sănătatea mintală, sănătatea sexual-reproductivă, dezvoltarea pubertară, prevenirea violenței, gestionarea crizelor emoționale și a consumului de substanțe. Linia fierbinte oferă posibilitatea tuturor beneficiarilor care au acces la telefonie fixă sau mobilă să beneficieze de informare, ghidare, consiliere din partea specialiștilor indiferent de oră sau locație. Din 2025 linia mai oferă o platformă accesibilă și sigură prin YK Chat unde tinerii se simt în largul lor, fără judecată, cu răspunsuri bazate pe dovezi, formulate de profesioniști. Disponibil 24/7 pe Telegram, Instagram și Facebook. Serviciul este organizat în nivele de intervenție:

1. **Nivelul de bază** – oferit de operatori (în situ)– în cadrul Centrului de Sănătate Prietenos Tinerilor/Youth Clinic Neovita, unde activează cu prezență fizică echipa de **operatori**. Operatorii recepționează apelurile parvenite la YK Support Line; răspund la mesajele venite pe YKchat de pe rețelele de socializare ale rețelei YK; oferă suport informațional beneficiarului: execută răspunsuri prompte la solicitările interioare cât și din exterior; Referă beneficiarul către consilier și dacă s-a identificat o solicitare de ajutor în caz de pericol pentru viața sau sănătatea beneficiarului referă la Serviciul 112
2. **Nivelul avansat**, oferit de psihologi consultanți YK. Este descentralizat care este dotat cu echipamentul tehnic necesar, permite **consilierilor** să activeze din orice colț al țării. Consilierii recepționează apelurile referite de operatori; oferă asistență psihologică tuturor beneficiarilor, celor care ne contactează la telefon și celor care ne scriu în chat; participă la ședințele de planificare, monitorizare și evaluare a activităților în cadrul liniei telefonice YK Support Line; sistematizează și arhivează apelurile recepționate în rapoarte; participă la ședințele de supervizare.

În 2025, Serviciul YK Support Line a recepționat 5202 apeluri (cu peste 2000 apeluri mai mult decât în 2024), dintre care 1725 au fost referite pentru consiliere psihologică on-line de urgență. 9 cazuri au fost referite la serviciu 112. (tabelul nr.2)

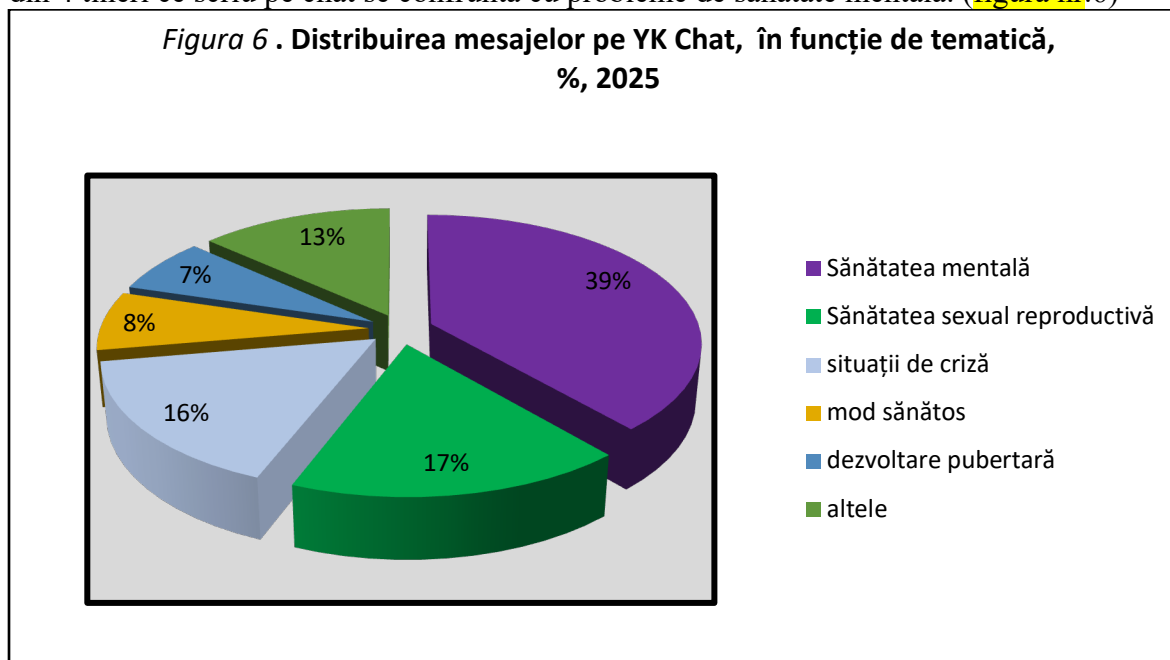
Tabelul nr 2. Nr de apeluri recepționare la Serviciul YK Support Line, 2024-2025

<u>Anul</u>	<u>Apeluri</u>	referiti la consilieri	referiti de la 112	Sunete baieti	Sunete fete	Oras	sat
2024	3071	378	5	1698/	1373	-	-
2025	5202	1725	9	1944	3258	4044	1118

În anul 2025 s-au intensificat sunetele cu probleme psiho-emoționale – tulburări mentale, anxietate și tulburări de depresie, gânduri despre sensul vieții, despre relația dintre părinți și adolescenți, sexualitate și provocări ale vârstei adolescenței. 63% din apelanții la Serviciul YK Support Line, iar 76% din ei sunt tinerii de 10-24 ani.

În același timp, operatorii de la YK Support Line În perioada din momentul activării serviciului nou YKchat în anul 2025 s-au recepționat 5149 mesaje de la adolescenți și tineri care au accesat acest serviciu nou de pe rețele de socializare. Sănătatea mentală a adolescenților rămâne o prioritate critică, fiind influențată major de mediul digital și de presiunile sociale post-pandemice. Datele obținute indică, că 1 din 4 tineri ce scriu pe chat se confruntă cu probleme de sănătate mentală. (figura nr.6)

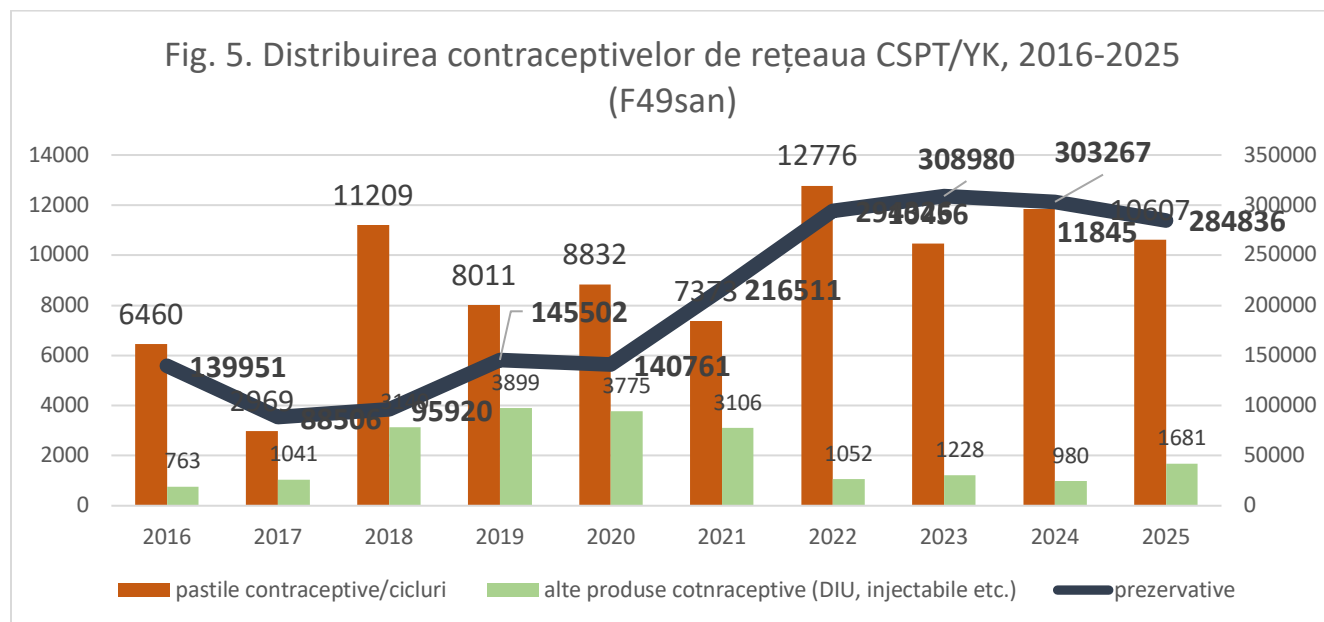
Figura 6 . Distribuția mesajelor pe YK Chat, în funcție de tematică, %, 2025

Contribuție la ameliorarea sănătății sexual-reproductive ale adolescenților și tinerilor

Sarcina în adolescență.

Rețeaua de centre YK efectuează un șir larg de acțiuni care să reducă numărul de sarcini printre adolescente – activități de informare individuale și în grup, pe rețele de socializare, oferire de consiliere contraceptivă cu oferire unui spectru larg de produse contraceptive (fig.5), oferirea serviciilor de avort în siguranță, asistenta în sarcina și perioada postnatală a mamelor adolescente.

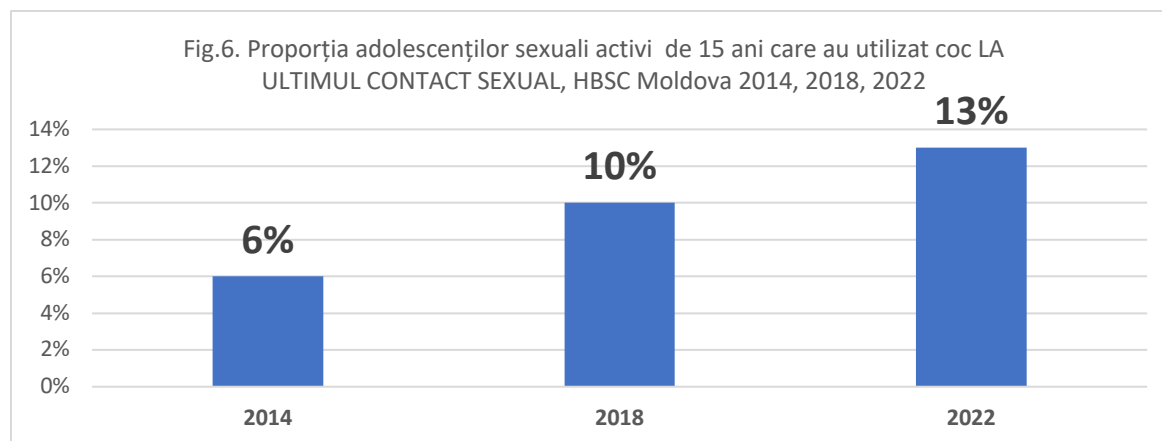
Din 2018, odată cu implementarea Programului Național în Sănătate Reproductivă, CSPT/YK început să fie asigurate stabil cu un set divers de contraceptive, ce a asigurat posibilitatea de a oferi stabil aceste servicii, chiar și în perioadele de criză pandemică și umanitară. Astfel, în 2025 CSPT/YK au oferit beneficiarilor 284836 de preservative și 10607 cicluri COC, și 1681 alte tipuri de contraceptive.

Tabelul 3. Activități de prevenire a sarcini și avortului nesigur în cadrul CSPT/YK, 2017-2025

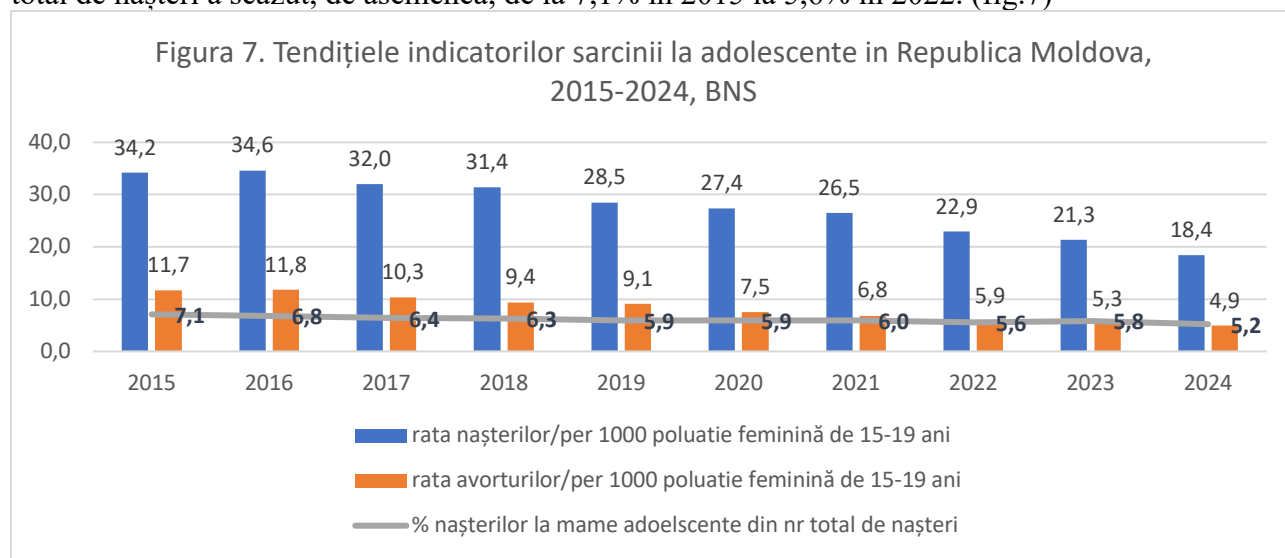
	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Cazuri de prevenire a sarcinii nedorite și avortului nesigur (fiecare caz de prevenire constă din 2-3 vizite individuale)									
<i>Prevenirea sarcini ne-dorite,</i>	6216	10238	10953	6511	5727	8119	7492	7595	8035
<i>Prevenirea avorturilor nesigure</i>	1232	1328	881	519	931	733	1141	1139	1173
Nr de participanți la activități informaționale legate de prevenirea sarcinilor nedorite									
Contracepție și sarcină	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	16430	18672	27572	26959

Contraceptivele au fost oferite în cadrul cazurilor individuale de prevenire a sarcinii nedorite efectuate în cadrul CSPT/YK, care au tendința de creștere ultimii 2 ani, constituind în 2025 8035 cazuri (Tabelul 3). La fel sporește activitatea CSPT/YK în prevenirea avorturilor nesigure – 1173 cazuri individuale în 2025 și circa 27000 persoane au fost informate în cadrul activităților de informare și educare referitor la contracepție și sarcină. (Tabelul 1).

Ca rezultat, utilizarea pilulelor contraceptive în rândul adolescenților activi sexual în vârstă de 15 ani a crescut de la 6% în 2014 la 13% în 2022 (Studiu HBSC, MOLDOVA, 2022) (Fig.6)

La rândul său, rata natalității la adolescenți a scăzut de la 34,2 la 1000 de femei cu vârsta de 15-19 ani în 2015 la 23 la 1000 de femei de 15-19 ani în 2022. Rata avortului a scăzut de la 11,7 la 1000 de femei 15-19 ani la 1009 ani. în aceeași perioadă de timp. Proporția mamelor adolescente din numărul total de nașteri a scăzut, de asemenea, de la 7,1% în 2015 la 5,6% în 2022. (fig.7)

La fel, pentru a reduce riscurile sarcinii printre adolescente, în colaborare cu USMF N.Testemițanu” a fost elaborat și în 2024 aprobat Protocolul Clinic standardizat „Conduita sarcinii, nașterii și perioadei post-natale la adolescenți”²

În corespundere cu acest protocol de specialității YK în colaborare cu USMF N.Testemițanu” (suportul Salvați Copii România) au elaborat 4 sesiuni video de educație antenatală a părinților-adolescenți:

<https://www.youtube.com/watch?v=H9LIdKSVImE&t=22s>

<https://www.youtube.com/watch?v=R5X7mYVUvrk&t=16s>

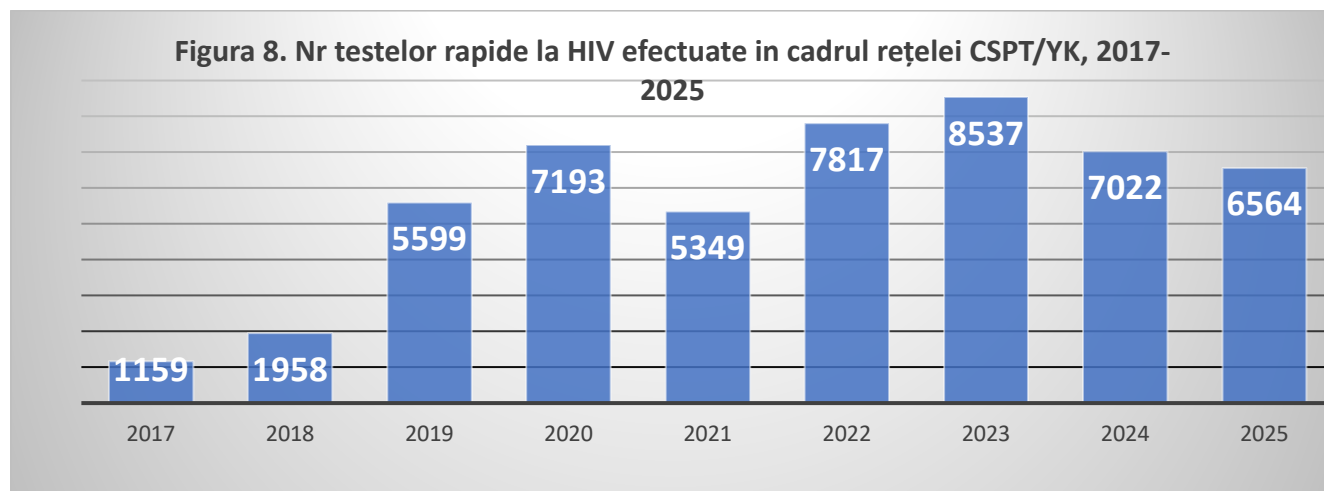
<https://www.youtube.com/watch?v=-0EEbnvMIYo&t=190s>

https://www.youtube.com/watch?v=Io_uXt2ucGE&t=36s

² <https://ms.gov.md/wp-content/uploads/2024/05/Protocol-clinic-standardizat-„Conduita-integrantă-a-sarcinii-nașterii-și-perioadei-post-partum-la-adolescente”-aprobat-prin-Ordinul-MS-nr.-439-din-20.05.2024..pdf>

ITS/HIV

La fel, ca și în cazul obiectivului de a reduce printre tineri **ITS/HIV**, rețeaua de centre YK întreprind un complex întreg de masuri, cum ar fi activitățile de informare individuale și în grup, pe rețele de socializare, în cadrul serviciilor mobile YK-Mobile, oferire de consiliere benevolă și confidențială la HIV/sifilis (fig.8) cu oferire prezervativelor, a tratamentului sindromul al ITS grupurilor vulnerabile, referirea la serviciile de tratament pu HIV, sifilis.

Pe lângă CTV, pentru prevenirea ITS/HIV/SIDA în cadrul rețelei CSPT/YK au loc anual campanii de informare dedicate zilei de 1 decembrie – Ziua Mondială de Combatere a HIV/SIDA și în 3-a duminică din mai – ziua internațională de comemorare a persoanelor decedate de HIV, și activități curente de informare individuală și în grup referitor la prevenția HIV/SIDA, alte ITS. (Tabelul 4)

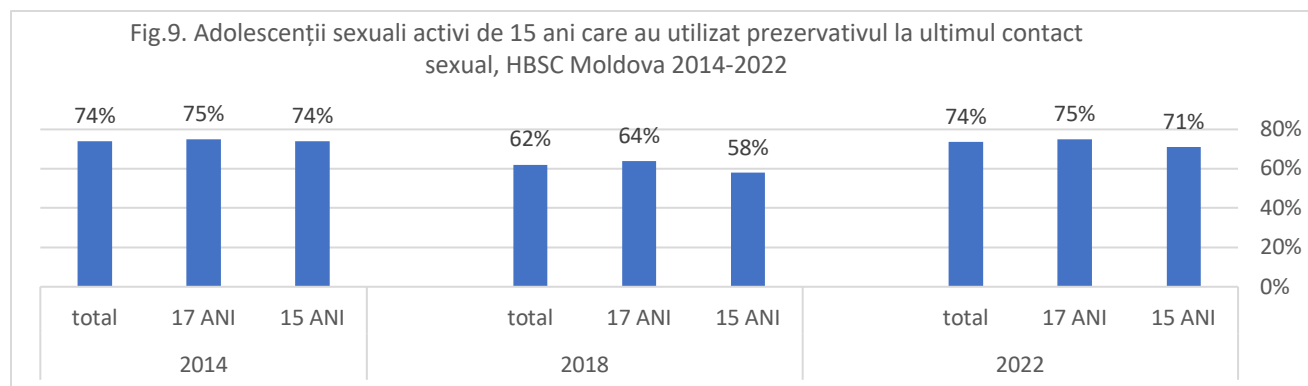
Tabelul 4. Activități de prevenire a ITS/ Infecția HIV în cadrul CSPT/YK, 2017-2025

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Cazuri de prevenire a ITS/HIV (fiecare caz de prevenire constă din 1-3 vizite individuale)									
<i>Infecții sexual-transmisibile^{vii}</i>	7660	7499	8304	5863	8340	10169	7430	8367	7142
<i>Infecția HIV^{vii}</i>	4058	4032	8532	7225	6726	10173	11392	8436	8330
Nr de participanți la activități informaționale legate de prevenirea ITS/ Infecția HIV									
ITS/ Infecția HIV	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	21742	27772	28192	30385

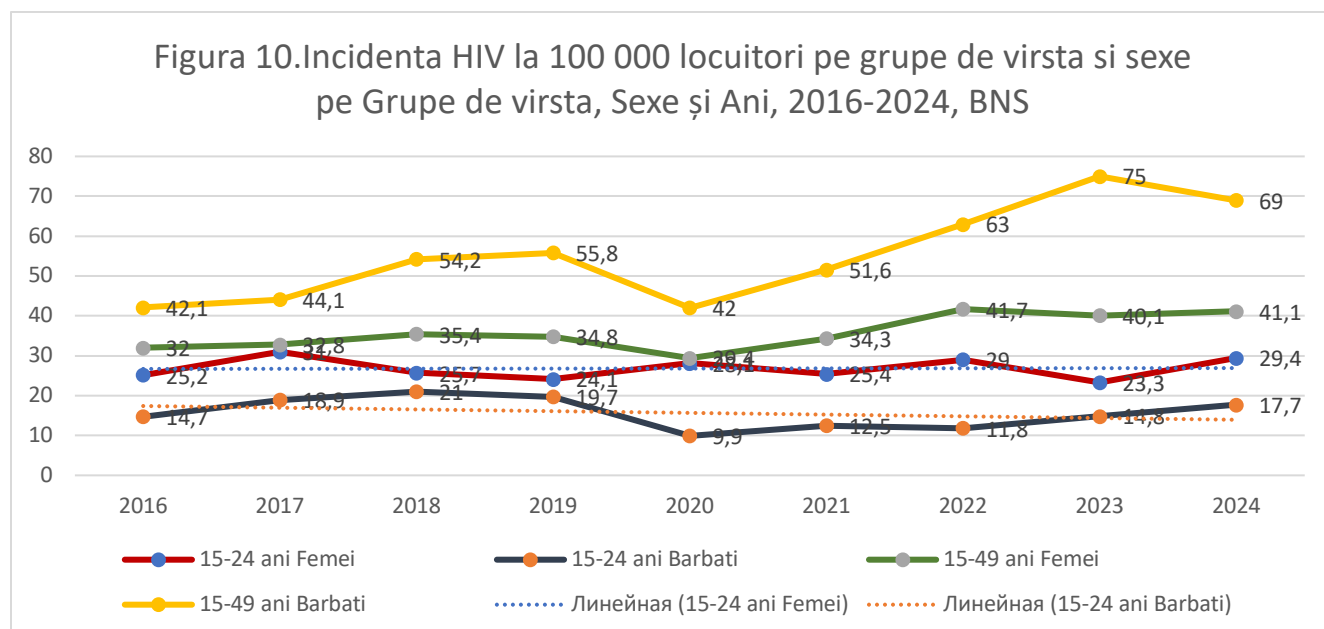
În 2025 peste 30000 mii de tineri au fost informați de CSPT/YK despre prevenirea HIV/ITS, 284836 de prezervative au fost distribuite în cadrul activităților centrelor. Au fost efectuate **6564** teste rapide la HIV/SIFILIS comparativ cu 7022 în 2024, dintre ele 15 cazuri de HIV pozitive, 72 sifilis pozitive; **5649** frotiuri urogenitale efectuate în care s-au depistat 161 cazuri de trichomoniasis, 20 cazuri de gonorrhea, 76 teste la chlamydia referite, dintre care 17 pozitive.

Din 2022 în cadrul CSPT se ofera și PreP și PEP tinerilor aflați în risc pu infectare.

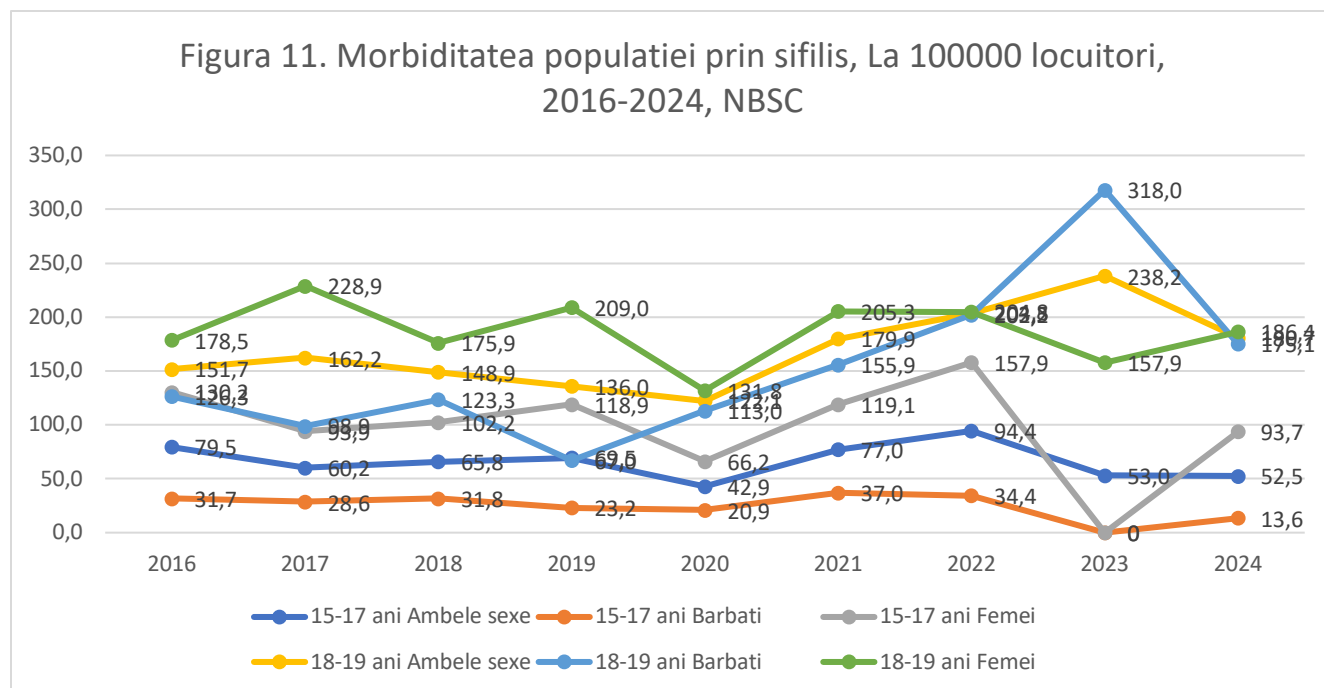
Ca rezultate, majoritatea adolescenților activi sexual în vârstă de 15 ani (74%) continuă să folosească prezervativul în 2022 așa cum era în 2014, în pofida tendințelor europene de descreștere a acestui comportament (fig.9)

Incidența HIV în rândul tinerilor de 15-24 de ani are o tendință mică de creștere în ultimul deceniu, constituind 23,5 cazuri/100000 populație de vârstă respectivă în 2024, comparativ cu 17,9/100000 în 2015, fiind aproape de 2 ori mai mare printre fetele tinere decât printre băieți (figura 10). Totodată, printre populația tânără incidența cu HIV are o cu mult mai mică de sporire decât în populația matură și este de circa 2 ori mai mică de cât printre maturi, iar ponderea cazurilor noi de HIV printre copii și tineri s-a redus de circa 2 ori în ultimii ani de la 17,4% în 2017 spre 8,2% în 2024, conforma datelor BNS.

În perioada de criză umanitară se observă o sporire vădită a incidenței cu sifilis printre adolescenți tineri (Figura 11), ce necesită fortificare măsurilor de prevenție, în special printre tineri implicați în migrație, refugiați.

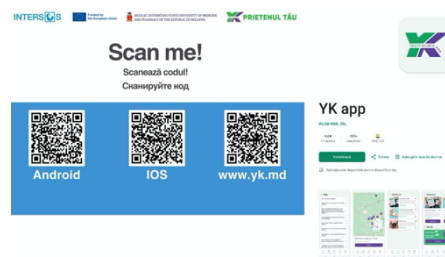
Centrele YK la fel identifică, consiliază, târâțează, referă la nivele corespunzătoare și diferite alte probleme ale sănătății sexual-reproductive ale tinerilor, cum ar fi disfuncțiile sexuale, procesele inflamatorii ale tactului uro-genital, hemoragiile uterine anormale, oligo-, amenoreea, disforia de gen și terapia de tranziție și gender afirmativă etc. precum și oferă consiliere referitor la pregătirea pre-concepțională a cuplurilor tinere.

Centrele YK implementează un sir larg de activități de pledoarie, informare, educare în domeniul promovării sănătății și drepturilor sexual-reproductive ale adolescenților. În acest sens, de către experții Centrului de resurse la nivel național în servicii de sănătate prietenoase tinerilor NEOVITA în 2021-2022, cu suportul UNFPA Moldova a fost efectuată evaluarea educației sexuale comprehensive în programele curriculumului obligator școlar https://ecca.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/serat_moldova_full_web.pdf. De către specialiștii CSPT/YK sunt organizate ședințe de pledoarie în introducere ESC obligatorii în toate școlile din Moldova, efectuarea instruirii profesorilor în abordarea subiectelor legate de sexualitate pentru profesori, părinți de adolescenți, a voluntarilor YK în transmiterea mesajelor de la egal la egal în acordul informat, prevenirea sarcinii și ITS etc. Anual echipele centrelor YK informează circa 30000 tineri pe subiectele legate de sănătatea sexual-reproductivă, inclusiv prevenirea sarcini și alte probleme SSR. Exemple de materiale info și activități la acest subiect:

- <https://www.youtube.com/watch?v=NcdK85rYSSs&t=30s>
- <https://www.youtube.com/watch?v=rCoFOXlGpH8&t=10s>
- <https://www.youtube.com/watch?v=tc-5WcTZjts&t=10s>
- https://www.youtube.com/watch?v=TFdBr_6wD64&t=28s
- <https://www.youtube.com/watch?v=SdNLELcwedU&t=16s>
- <https://www.youtube.com/watch?v=wOhBAIvk9x0&list=PLQ7pkO4Dt67jVJETcykxiLSMHMJFLdtKS>

În 2023-2024 a fost elaborat și lansat (cu suportul INTERSOS) o aplicație mobilă YKapp. Care este orientată să faciliteze accesul adolescenților și tinerilor la informații despre dezvoltarea, sănătatea și în mod special pe subiectele legate de sănătatea sexual reproductivă.

Specialiștii și voluntarii YK în timpul orelor informative în instituții le oferă adolescenților informații și suport să utilizeze această aplicație

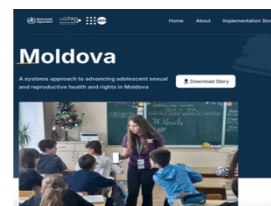

O direcție importantă a prevenirii infecțiilor cu transmitere sexuală printre adolescenți și tineri este activitatea CSPT/YK de promovare a vaccinării pentru HPV, pe lângă petrecerea anuală regulată a lunarelor de promovare a vaccinării anti HPV cu resursele disponibile, în 2022-2023 cu suportul UNICEF au fost elaborate și distribuite prin rețele social media mai multe video materiale pentru părinți, pentru populație în general referitor la promovarea vaccinării anti HPV (<https://diez.md/2022/03/08/vaccinul-si-procesul-de-imunizare-este-cea-mai-eficienta-solutie-pentru-prevenirea-si-protejarea-femeilor-impotriva-virusului-hpv-si-a-cancerului-de-col-uterin/?fbclid=IwAR0INQxOGCHHyRiQuNfqKU1h0413ZOAHHxJEmfU6CmEXE2rICy-gnLaDrc8>).

Campania a acoperit cu materialele sale peste 250000 persoane, fapt ce a contribuit la sporirea acoperirii cu vaccinare printre fete și băieți cu vaccinul HPV în perioada 2023.

Realizările avute de către rețeaua de CSPT/YK în Republica Moldova în ameliorarea sănătății sexual-reproductive ale adolescenților în cadrul serviciilor complexe a fost prezentă și publicat de cartierul General OMS ca caz de succes la nivel global, în 2024

- : <https://learn-uhc.srhr.org/pdfs/WHO%20LSP%20Story%20Moldova%202024%20D1.pdf>

O realizare importantă de colaborare intersectorială în prevenirea sarcinii în adolescență este elaborarea în comun cu MEC a Instrucțiunea MEC cu privire la prevenirea sarcinii în școli, 2025. Acest document prevede măsurile comune între ÎȘ și CSPT/YK în prevenirea sarcinii. (Ordinul MEC nr 770 din 26.05.2025)

Contribuție CSPT/YK la ameliorarea sănătății mintale ale adolescenților și tinerilor

Între obiectivele pentru serviciile de sănătate prietenoase tinerilor sunt și prevenirea și adresarea problemelor de sănătate mintală, în mod special cele ce țin de tulburările psiho-emoționale și de personalitate, cele legate de utilizarea substanțelor psiho-active.

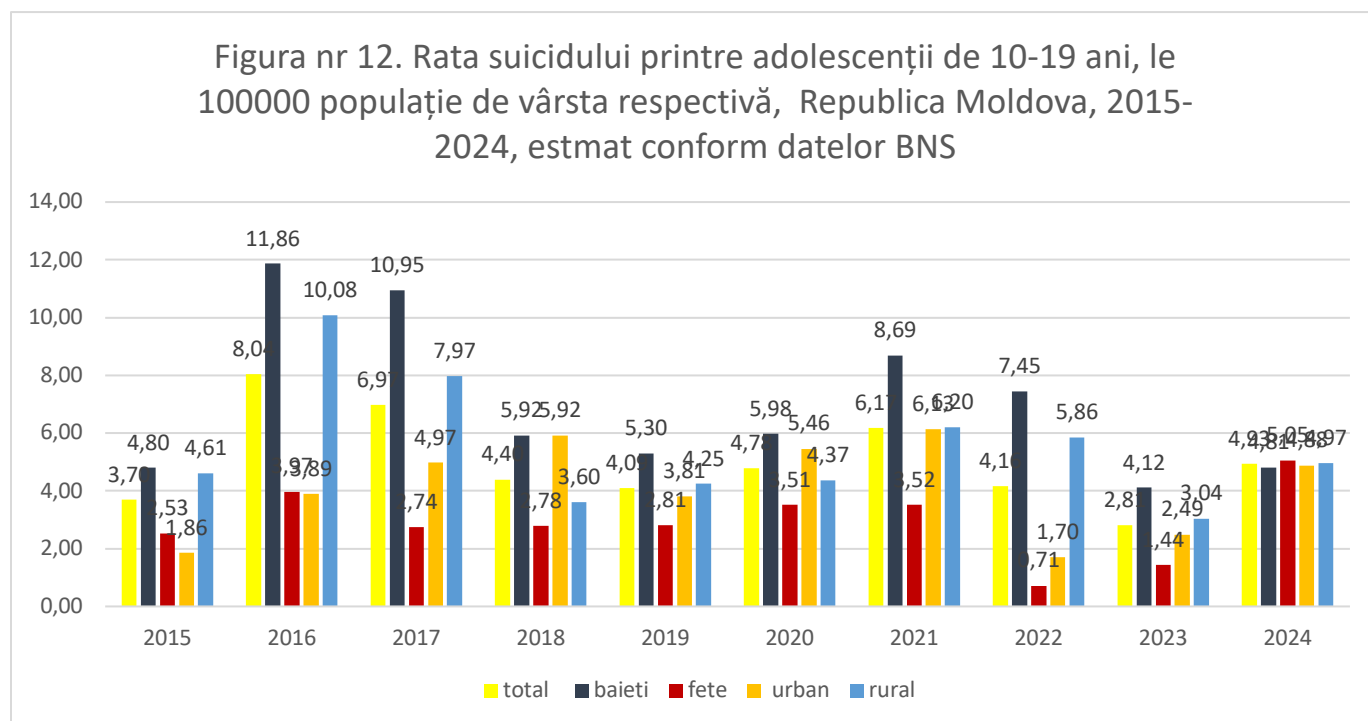
Pentru a adresa aceste probleme, rețeaua de centre YK întreprind un complex întreg de măsuri, cum ar fi activitățile de informare individuale și în grup, pe rețele de socializare, în cadrul serviciilor mobile YK-Mobile, oferirea consiliere psihologice și psihoterapiei non-medicamentoase, cu referirea la necesitate la serviciile existente de sănătate mentală medicale. (Tabelul 5)

Tabel nr 5. Cazurile de prevenție individuale în adresarea problemelor de sănătate mintală și nr beneficiarilor activităților instructiv metodice de prevenire a problemelor de sănătate mintală printre adolescenți și tineri, 2017-2025, F49san.

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Cazuri de prevenire a problemelor de sănătate mentală (fiecare caz de prevenire constă din 2-3 vizite individuale)									
tulburările psiho-emoționale și de personalitate,	7845	8475	9672	8487	9481	9655	10972	10022	10027
legate de utilizarea substanțelor psiho-active	1988	2067	1653	629	694	825	1026	1373	2223
legate de violență	1432	879	1395	725	885	769	1154	1306	1710
Nr de participanți la activități informaționale legate de prevenirea problemelor de sănătate mentală*									
tulburările psiho-emoționale și de personalitate,	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	21566	22109	27602	33204
legate de utilizarea substanțelor psiho-active	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	20968	20427	20811	33807
legate de violență	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	21664	17157	26843	25089

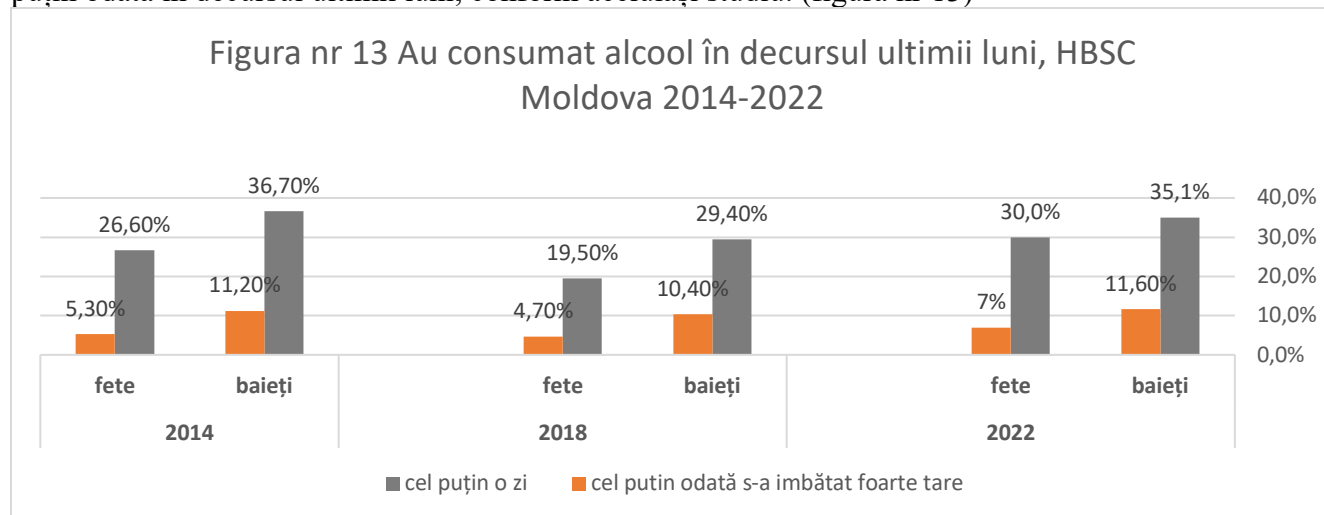
*se reflectă în forma de raportarea 49 san din 2022

În adresarea problemelor de sănătate mintală o atenție deosebită o au activitățile individuale și grup de prevenire a suicidului. Aceste activități contribuie într-o măsură foarte mare la reducerea numărului de cazuri de suicid printre adolescenți și a ratei acestuia. (Figura nr 12)

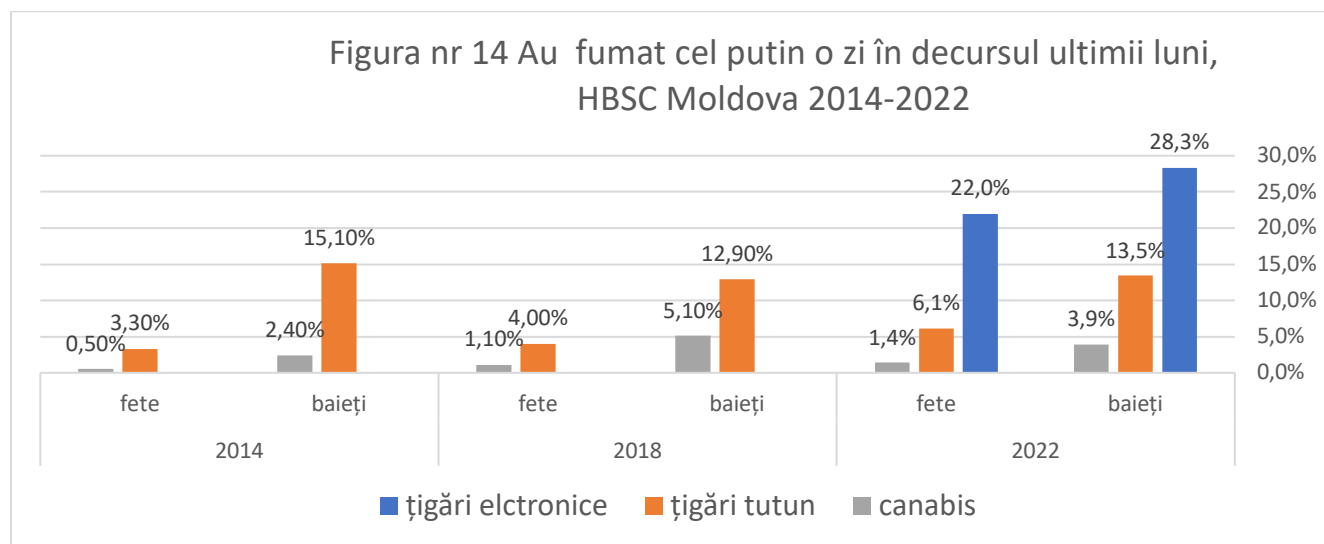

La fel, CSPT/YK intervin pentru a preveni consumul de substanțe psiho-active printre adolescenți, prin măsuri de prevenție individuală, în grup, pe rețele, prin evaluarea comportamentului în cadrul cercetărilor comportamentale cum ar fi HBSC.

Astfel, studiile comportamentală denotă experiențele cu drogurile sunt cu mult mai răspândite în Republica Moldova și încep la o vârstă de adolescență precoce. Alcoolul substanța este cea mai consumată substanță psiho-activă în rândul adolescenților în toată regiunea Europeană, iar Republica Moldova este în topul țărilor cu acest comportament, în special la o vârstă foarte precoce. Astfel, conform studiului colaborativ OMS HBSC, fiecare al 5-lea băiat și fiecare a 10-a fată de 11 ani au indicat că au consumat băuturi alcoolice cel puțin în o zi în decursul ultimii luni, iar 6% din băieți și 3 % de fete de aceeași vârstă au indicat că au fost în stare de ebrietate cel puțin odată în decursul ultimii luni. Per total, în vârstă de 11-17 ani 3 din 10 fete și 4 din 10 băieți au consumat băuturi alcoolice cel puțin în o zi în decursul ultimii luni, iar 11,5 băieți și 7% fete din acest grup de vârstă au fost în stare de ebrietate cel puțin odată în decursul ultimii luni, conform aceluiași studiu. (figura nr 13)

Odată cu avansarea în vârstă, adolescenții experimentează tot mai mult și cu drogurile ilicite. Astfel, 4% de băieți și 1,4% fete de 15-17 ani au fumat cannabis cel puțin în o zi în decursul ultimii luni (HBSC Moldova, 2022 – figura 14) și 3% din adolescenții de 15-16 ani au consumat substanțe psiho-active noi în decursul vieții (ESPAD, 2024).

CSPT/YK au intensificat activitatea în acest domeniu în decursul ultimilor ani, efectuând de peste 2 ori mai mult cazuri de prevenție legate de utilizarea substanțelor psiho-active în 2025 (2223 cazuri)

comparativ cu 1026 cazuri în 2023 și informând cu peste 1/3 tineri mai mult la această temă în 2025 – 33807 comparativ cu 20427 în 2023. Activitățile de prevenție în acest domeniu a fost efectuate în colaborare strânsă cu ÎI, IGP.

Problemele legate de violență

În 2025, CSPT/YK au intensificat și activitatea de prevenire și asistentă multi-disciplinară a problemelor de sănătate la adolescenți legate de violență. Astfel, în decursul anului 2025 au fost efectuate 1710 cazuri de prevenție individuală problemelor de sănătate la adolescenți legate de violență, comparativ cu 1154 în 2023 și peste 25000 persoane au fost informate în 2025 (comparativ cu 17157 în 2023) despre această problemă în cadrul diverselor activități informativ-educative, inclusiv și în cadrul Campaniei anuale de activism împotriva violenței și traficului de ființe umane.

Sporirea activității în acest domeniu s-a bazat pe evaluarea gradului de pregătire a CSPT/YK de a răspunde la VBG în 2024. Această evaluare a evocat, că personalul CSPT/YK a indicat că cel mai frecvent tip de violență abordat în practica lor în ultimul an a fost agresiunea (77,6%), violența psihologică (63,6%) și neglijarea (53,4%), consecințele violului au fost menționate în 31% cazuri, ale altor forme de abuz sexual – în 27,6% cazuri. Aproape 10% din cazuri au fost cazuri recente de abuz, care au fost raportate la poliție și trimise la serviciile de protecție a copilului. Specialiștii CSPT/YK au menționat că adolescenții supraviețuitori, în majoritatea cazurilor, solicită asistenta cu întârziere din cauza fricii de poliție, de a nu fi judecați și de lipsa de confidențialitate în instituțiile implicate. În multe dintre aceste cazuri, echipele YFHS se ocupă de re-traumatizarea supraviețuitorilor adolescenților după ce au trecut prin toate procedurile formale ale multor servicii ca răspuns la cazul detectat.

Reieșind din nevoile identificate, în decursul anului 2025 au fost efectuate un sir de instruirii a specialiștilor și voluntarilor YK în domeniu. Astfel, cu suportul UNICEF au fost formați 38 de formatori au fost instruiți în treningul de formare de formați în Consolidarea capacității de asistență a copiilor/adolescenților supraviețuitori ai abuzului sexual, cu suportul UNICEF, care ulterior au instruit 390 de specialiști din sectorul de sănătate, social, de învățământ au fost instruiți în asistență a copiilor/adolescenților supraviețuitori ai abuzului sexual, în baza Ghidului și cu suportul UNICEF. Aceste instruirii au fortificat esențial nivelul de colaborare intersectorială a CSPT/YK cu serviciile din alte sectoare în prevenirea și răspunsul la cazurile de violență.

La fel, în decursul anului 2025, 180 tineri voluntari YK au fost instruiți în măsurile de prevenire a violenței inclusiv abuzului sexual printre semenii (cu suport fundația ERIKS, UNFPA, UNICEF); 380 familii, în cadrul a 16 centre YK, au fost instruite prin programul de parenting FLOURISH pentru familii cu adolescenți de 10-14 ani, care a facilitat comunicarea non-violentă în familie (cu suportul Comisiei Europene).

Abordarea sistemică a YK în prevenirea și răspunsul la cazurile de abuz sexual a fost prezentată la nivel internațional ca o experiență pozitivă. În 2025. <https://www.springimpact.org/preventing-childhood-sexual-abuse-at-scale-report>.

Acest studiu explorează modul în care practicienii din întreaga Europă lucrează pentru a extinde soluțiile preventive pentru a ajunge la mai mulți copii, a-i integra în sistemele publice și a menține impactul în timp.

Serviciile YK și experiența Neovita au fost apreciate pentru abordarea lor integrată în sistem și colaborarea cu partenerii naționali și internaționali..

HEALTH FOR YOUTH ASSOCIATION

Moldova

ABOUT

Youth-led non-profit aiming to improve young people's well-being.

SOLUTION

Neovita: Response-oriented intervention. Youth-friendly clinics integrated into existing primary healthcare institutions. Sexual violence is a priority area, with clinics providing counselling, first-line support, psychological care, and referral services.

LEVEL OF SCALE

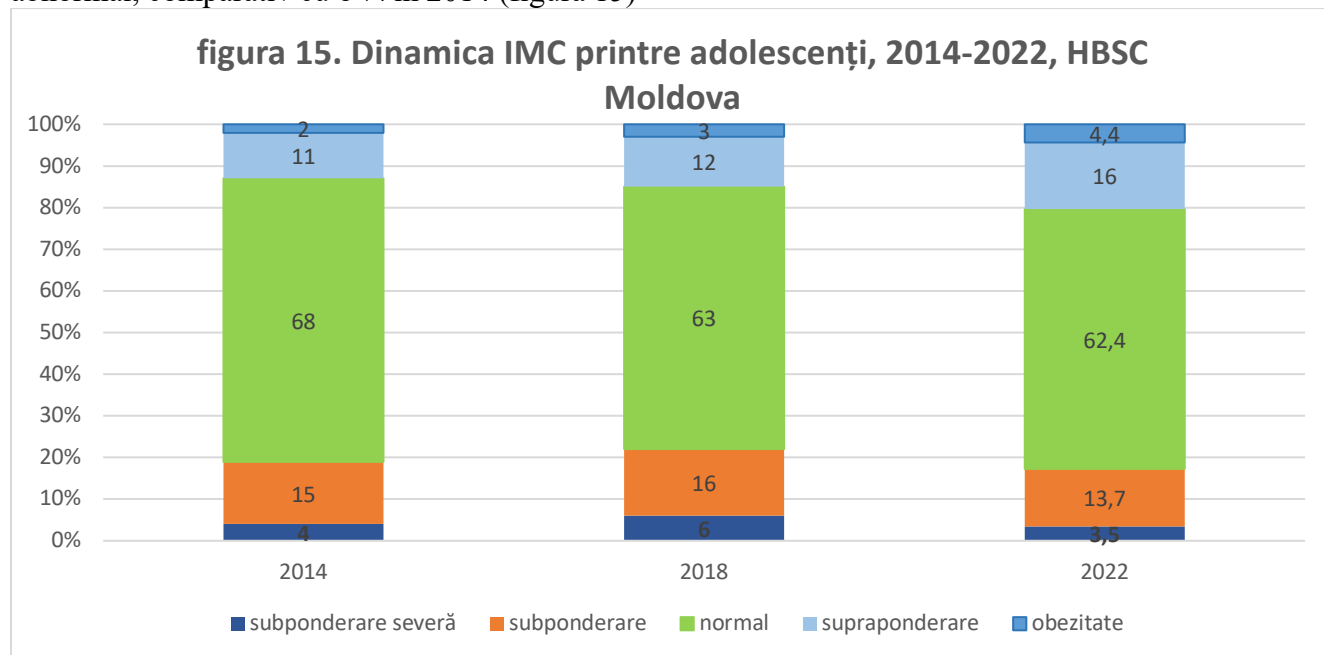
41 clinics nationwide, supported by national and local governments reaching around 7,000-7,500 young people per year.

SCALE MODEL DESCRIPTION

System integration: The Health for Youth Association supports local authorities to set up clinics by developing standards and protocols and training healthcare professionals.

Problemele legate de nutriție

O altă problemă prioritară a sănătății adolescenților, adresată în cadrul CSPT/YK sunt dereglările de nutriție printre adolescenți, care continua sa fie în creștere în decursul ultimilor ani. Astfel, conforma datelor studiului HBSC Moldova, în 2022 circa 1/3 din adolescenți aveau indiciile masă-corporal abnormal, comparativ cu o ¼ în 2014 (figura 15)

Că răspuns la această problemă, CSPT/YK își intensifică eforturile în decursul ultimilor ani, atât prin sporea numărului de tineri informați la această temă – 17508 în 2025 comparativ cu 14768 în 2023, precum si adresarea individuală a probleme prin cazurile de prevenție – 3841 cazuri în 2025 comparativ cu 1936 cazuri in 2022 (tabelul nr.6)

Tabelul nr 6. Cazurile de prevenție individuale in adresarea problemelor de nutriție și nr beneficiarilor activităților instructiv metodice de prevenire a problemelor de nutriție printre adolescenți și tineri, 2017-2025, F49san

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Cazuri de prevenire a problemelor de legate de nutriție (fiecare caz de prevenire constă din 2-3 vizite individuale)	3202	3271	1800	1511	1437	1936	2625	3140	3841
Nr de participanți la activități informaționale legate de prevenirea problemelor de sănătate legata de nutritie*	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	12618	14768	13693	17508

În 2025, de către specialiștii YK a fost elaborat buclul „Superputerea alimentației. Ce pui în farfuria ta”, care înglobează recomandările intonaționale de alimentație sănătoasă în adolescență”

Problemele legate de dezvoltarea pubertară.

O altă problemă prioritară care este adresată în cadrul CSPT/YK sunt problemele legate de dezvoltarea pubertară. Tot mai persoane a fost informate despre dezvoltarea normală pubertară în 2025- 32547 persoane, comparativ cu 21868 în 2023. Mai puține cazuri legate de dereglările în dezvoltarea pubertară au fost adresate în 2025 - 2409, comparativ cu 3262 în 2023 (tabelul nr 7), cu toate că a sporit numărul de astfel de cazuri referite la CSPT/YK de către medicii de familie.

Tabelul nr7 Cazurile de prevenție individuale în adresarea problemelor legate de dezvoltare pubertară și nr beneficiarilor activităților instructiv metodice de prevenire a problemelor legate de dezvoltarea pubertară printre adolescenți și tineri, 2017-2025, F49san

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Cazuri de prevenire a dereglarilor de dezvoltare pubertară (fiecare caz de prevenire constă din 2-3 vizite individuale)	2958	3095	2870	2190	2615	3339	3262	2928	2409
Nr de participanți la activități informaționale legate de promovarea dezvoltării sănătoase ale adoelscentilor*	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	15822	21868	27304	32547

Promovarea modului sănătos de viață

Un component important al activității CSPT/YK sunt implicarea în examenele profilactice la adolescenți, în special prin evaluare contextului psiho-sociale și adresare riscurilor corespunzătoare. Peste 14000 de adolescenți au beneficiat de examenele profilactice în cadrul CSPT/YK în 2025, comparativ cu 15029 în 2023. Totodată, a sporit semnificativ și numărul tinerilor informați despre modul sănătos de viață de către specialiștii și voluntarii YK – astfel în 2025 au fost informați la temă peste 50000 persoane, comparativ cu 30509 în 2023. (tabelul 8)

Tabelul 8. Nr examenelor profilactice și a participanților activităților de promovare a modului sănătos de viață de către

	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Examenе profilactice	15029	15911	13388	14785	14248	10874	15029	13595	14055
Nr de participanți la activități informaționale legate promovarea modului sănătos de viață	n/a	n/a	n/a	n/a	n/a	30509	36477	29477	50616

Este foarte important ca YFHS să fie acceptat și foarte apreciat de către adolescenți înșiși. Potrivit instrumentului de evaluare a opiniei beneficiarilor CSPT/YK, 89,4% dintre bene apreciază satisfacția de la ultima vizită la CSPT/YK cu 9-10 puncte din 10 posibile, iar 94,1% ar recomanda serviciul unui prieten

În pofida eforturilor depuse și a rezultatelor obținute, instabilitatea politică, socială și umanitară, subfinanțarea SSPT, în special pe componenta de prevenire, accesul limitat al tinerilor din mediul rural pentru SSPT, lipsa mecanismelor de motivare a personalului medical din spitale, echipele de medici de familie să aplice pe scară largă abordarea prietenoasă adolescenților care solicită îngrijiri medicale; subdezvoltarea profundă a serviciilor de sănătate școlare și lipsa implementării unui program complex de educație pentru sănătate, inclusiv educație sexuală în toate școlile din țară, rămân provocări serioase

pentru asigurarea accesului universal al adolescenților din Republica Moldova la servicii de sănătate prietenoase tinerilor.

Astfel **dificultăți** majore actuale în organizarea activității CSPT/YK se află la diferite nivele :

La nivel de asigurare a accesului tinerilor vulnerabili la SSPT

- YK mobile sunt implementate numai în 5 localități la moment – necesită extindere
- Serviciile out-reach, în special YK Mobile, YK Support Line nu sunt acoperite de bugetele actuale ale CSPT/YK
- Adolescenții din mediu rural au acces limitat geografic la servicii și programe educaționale
- Nu sunt materiale info adaptate pentru adolescenții slab-vazători, cu dezabilități locomotorii, mentale
- Nu toate centrele au spațiile adaptate pentru a asigura accesul tinerilor cu dizabilități (de intrare, facilitățile sanitare etc)
- Specialiștii necesită instruire continuă în particularitățile de comunicare cu diverse grupuri în stare de vulnerabilitate

La nivel de prevenirea și adresarea problemelor legate de sănătatea sexual-reproductivă a adolescenților și tinerilor în cadrul CSPT/YK:

- rupturile de stoc a consumabilelor de prevenire a sarcinii și ITS/HIV (produse contraceptive, teste rapide)
- prevalența miturilor referitor la sexualitate umană, inclusiv printre specialiști și părinți
- disbalanța între procedurile de protecție și cele de autonomie, în special la adolescenții sub vârsta de 16 ani
- lipsa finanțării durabile a studiilor comportamentale care monitorizează comportamentele sexuale de risc printre adolescenți
- Nu există încă protocoale clinice în cazul dereglărilor de dezvoltare pubertate și cea sexuală

La nivel de prevenirea și adresarea problemelor legate de sănătatea mintală și violentă la adolescenți și tineri în cadrul CSPT

- nu în toate CSPT/YK este angajat psiholog
- apăsătorii reduse în identificarea și consilierea în caz de utilizare de droguri, insuficiența serviciilor de suport și reabilitare a consumatorilor de droguri
- sunt necesare perfecționare mecanismelor de referire la CCSM, în special în cazurile mai urgente
- există disbalanță între procedurile de protecție și cele de autonomie, în special la adolescenți. În cazul experimentării cu drogurile, cazurile suspecte de violență.
- Măsurile de contracarare a marketingului agresiv a produselor de tutun și țigărilor electronice sunt slab eficiente

La nivel de prevenirea și adresarea problemelor legate de nutriție și sănătatea generală la adolescenți și tineri în cadrul CSPT:

- Nu există servicii integrate bine definite de asistentă complexă a adolescenților cu tulburări a comportamentului alimentar

- Practic nu există la nivel național măsuri de contractarea a marketingului agresiv a produselor nesănătoase
- Inițiativa școlilor ce promovează sănătatea a fost doar pilotat în 79 școli, necesită extindere
- Serviciile de sănătate în școli sunt subdezvoltate și necesită reformare și o integrare mai bună cu serviciile de sănătate prietenoase tinerilor existente
- Spațiile comunitare în mare parte nu sunt adaptate pentru activitate fizică
- Sunt necesare procurări durabile de teste rapide la HB, preparate de Fe pentru corecția inițială, în special în cadrul YK Mobile

La nivel de asigurarea calității serviciilor/M&E:

- distribuite destul de larg a calității serviciilor în diferite centre
- standarde de calitate SSPT necesită a fi revizuite în corespundere cu ultimele standarde Globale OMS în domeniu și contextului actual național
- Sistem de audit intern a standardelor de calitate SSPT necesită a fi dezvoltat și implementat,
- Indicatorul compozit de calitate poate fi utilizat ca un indicator de performanță pentru a perfecționa mecanismele de finanțare a CSPT/YK
- SY-YK necesită revizuire în corespundere cu recomandările Sudiului de costificare

La nivel de resurse:

- Fluctuarea statelor
- Subfinanțarea serviciilor CSPT/YK
 - o bugetele actuale acoperă preponderent cheltuielile de personal – (circa 80% din totalul a cheltuielilor CSPT/YK)
 - o activitățile de prevenție, inclusiv programul de voluntariat practic nu sunt finanțate
 - o YK Mobile, YK support line sunt finanțate temporar din surse externe
- Există variații considerabile între prestatorii CSPT, atât în ceea ce privește nivelul finanțării, cât și structura cheltuielilor, ceea ce sugerează lipsa unor criterii clare și uniforme de alocare a resurselor financiare.

La nivel de acte normative:

- Normele și Standardele de calitate SSPT necesită actualizare
- Lipsa prevederilor normative în conlucrarea între SSPT și serviciile de sănătate din școli
- Lipsa unor mecanisme legale de a balansa între asigurarea autonomiei și protecției adolescenților în cadrul serviciilor medicale
- Rolul CRNSSPT NEOVITA este slab conturat cu autonomie insuficientă pentru ași îndeplini toate atribuțiile de centru de resurse

La nivel de capacități umane:

- Plecarea specialiștilor bine instruiți la poziții mai bine plătite, la muncă peste hotare;
- Procesul de supervizare și de mentorat, de instruire continuă la locul de muncă este subdezvoltat

Ca urmare a analizei rezultatelor obținute și dificultăților identificate, venim cu următoarele **propuneri**:

La nivel de finanțare:

- Perfecționarea mecanismelor de finanțare a CSPT/YK în corespundere cu rezultatele exercițiile de costificare, cu nevoile de a bugeta și activitățile informațional-educative.
- Elaborarea mecanismelor de finanțare din sursele statului a Serviciilor YK mobile, YK SupportLine

La nivel asigurare a calității și M&E:

- Perfecționare sistemului de management al calității în cadrul CSPT/YK
- Revizuirea/actualizarea SI YK și integrare lui deplină în sistemele actuale informaționale a sistemului sănătății

La nivel de cadru normativ:

- Revizuirea Normelor și Standardelor de calitate SSPT
- Elaborarea unor mecanisme legale de a balansa între asigurarea autonomiei și protecției adolescenților în cadrul serviciilor medicale
- Elaborarea mecanismelor normative de dezvoltare a medicilor adolescenților și școlare și o integrare mai eficientă a SSȘ cu SSPT

La nivel de capacități umane:

- Perfecționare procesului de supervizare și de mentorat, de instruire continuă la locul de muncă în cadrul CSPT, inclusiv și prin intermediul platformelor online de instruire.
- Orientare continuă a APL, conducătorilor IMSP pentru a spori înțelegerea și suportul activităților în domeniul sănătății adolescenților

Dr. Galina Leșco,
Șefa CRNSSPT NEOVITA

Anexa 1.

Componentele de bază ale pachetelor de servicii ale CSPT/YK în conformitate cu cadrul normativ în vigoare

Impactul	Tipul serviciilor oferite				
	Informare (poate oferită prin comunicare personală și la distanță) despre	Consiliere (poate fi oferită prin consiliere personală și la distanță)	Asistența psiho-socială (poate oferită prin comunicare personală și la distanță)/ Servicii medicale	Referire	Activitatea organizator metodică
Prevenirea sarcinii nedorite și avortului nesigur, Conduita sarcinii la adolescente	concepție, contracepție, particularitățile sarcinii la adolescente, avortul în siguranță, asistență perinatală, schimbările organismului în sarcină, cum decurge nașterea, alăptarea naturală, serviciile existente de suport etc	consiliere contraceptivă („Ajutor”), pre-avort, post-avort, de abordare a comportamentelor sigure în sarcină și în naștere;	-oferirea COC și altor tipuri de contraceptive disponibile, inclusiv contracepția de urgență; înserarea DIU, administrarea contraceptivului injectabil, implant - efectuare teste la sarcină, - oferirea, efectuarea procedurilor de avort în siguranță (oferirea pastilelor pu avort medicamentos, efectuare VAM) la asigurarea condițiilor corespunzătoare, conform cerințelor MS, - consultarea și examinarea obstetrician-ginecologului conform standardului de asistență antenatală a gravidelor minore; - asistenta psiho-sociala de sporire a adaptării față de sarcină, și de reintegrare socială post-natală	- la secțiile de ginecologie, centrele perinatale după caz etc., la MF pentru evidența sarcinii; implicarea, unde este necesar a serviciului de tutelă și curatelă și referirea la echipele multidisciplinare de lucru cu copii aflați în dificultate, la organizații de caritate, centre de plasament, în instituțiile spitalicești – secțiile de ginecologie, centre perinatale etc.	Elaborarea materialelor informative, programelor de instruire pe problemele specifice Organizarea diverselor activități de informare și educare în grupuri cu prezentă fizică pe problemele specifice (în cadrul CSPT și în afară)/on-line pentru adolescenți, părinți de adolescenți, alți membri ai comunitatii
Prevenirea HIV și ITS	riscurile/prevenirea ITS/HIV, necesitatea testării la HIV, profilaxie post-expunere (PPE), serviciile de suport persoanelor care trăiesc cu HIV	consiliere pre-, post-test la HIV și ITS	testare expres, colectarea testelor, tratamentul sindromal ITS (opțional oferirea medicamentelor pu tratamentul sindromal pentru tinerii în stare de vulnerabilitate), distribuirea de prezervative. Testare, diagnostic, tratament, prevenirea infecțiilor oportuniste la HIV-infecțati, oferirea profilaxiei post-expunere (PPE)	investigații de laborator la ITS, la infecționist, sau serviciu dermato-venerologic, internare în instituțiile spitalicești – secțiile de boli comunicabile; la ONG care lucrează cu populația cheie, la programele de reducere a noxelor etc.	Seminare și traininguri pentru specialiști și ONG-uri care activează în domeniu pe problemele specifice Acumularea evidentelor relevante pe problemele specifice

Reducerea problemelor de sănătate mintală ca rezultat al utilizării de substanțe psihoactive (alcool, droguri, tutun)	Informare referitor la efectele consumului de substanțe, marketingul agresiv a țigarilor cu tutun și fără, semnele de dependență, posibilități de asistență, auto-ajutor	Screening-ul prin interviu ASSIST a riscului de consum de substanțe Consiliere motivațională în baza tehnicii ASSIST	Recunoașterea semnelor utilizării de droguri, de supradozare La posibilitate- crearea grupurilor de suport, tratamentul de reducere a noxelor (metadonă etc.)	Referirea la serviciul narcologic Referire pentru reabilitare (la Centre de reabilitare etc.)	Implicarea adolescenților și tinerilor în planificarea, prestarea și M&E serviciilor prin intermediul Programului de voluntari YK
Reducerea tulburărilor psiho-emoționale și de personalitate	Informare referitor la recunoașterea semnelor de stres și altor semne de tulburări psiho-emoționale Informare referitor la atitudinea pozitivă față de sine, autoapreciere,	Consiliere psihologică de bază în perioade de stres etc. Consiliere individuală și de grup	Identificarea semnelor de tulburări psiho-emoționale, semnelor de autovătămare și risc de suicid identificarea stărilor psiho-somatice la adolescenți Testări psihologice, psihoterapie	Referire la psihologi, psiho-terapeuți, la alte servicii de sănătate mintală (de ex. Centrele de Sănătate Mintală) Referire la Centre/Secții specializate de sănătate mintală	
Reducerea problemelor de sănătate ca urmare a violenței	Informare despre tipurile și consecințele violenței, actele legislative și normative	Consiliere primară a supraviețuitorilor (LIVES) Consilierea integrată (cu includerea juristului, asistentului social) a persoanelor implicate în violență, atât a victimei, cât și a abuzatorului	identificarea și documentarea cazurilor, colectarea probelor, dacă este cazul; asistență complexă și confidențială, inclusiv contracepția de urgență; tratarea ITS; profilaxia post-expunere (PPE) pentru prevenirea transmiterii HIV; îngrijirea rănilor și prevenirea tetanosului; avort sigur etc., după caz.	Referire (în corespundere cu cadrul național de referire) la servicii medico-legale, juridice, psihologice, dermatovenerologice, ginecologice servicii de reabilitare etc	
Reducerea dereglărilor de nutriție, în special malnutriția (deficit de Iod, Fier) și obezitatea	Informații despre principiile alimentației sănătoase în perioada de adolescență, promovarea în rândul adolescentelor a siluetelor „model” fără semne de subnutriție	Formarea unor deprinderi de alimentare sănătoasă în rândul pre-adolescenților și adolescenților Consiliere individuală și cu părinții	Măsurarea IMC, testarea Hb. identificarea dereglărilor de nutriție și a devierilor în comportamente alimentare (bulimia, anorexia etc.) Indicarea, în caz de necesitate, a preparatelor de Fe și I, vit. D3. etc Testare hormonală și biochimică. Corecție medicamentoasă în funcție de profilul specialistului și nivelul instituției. Testări psihologice, psihoterapie,	Referire la medicul endocrinolog, dietolog, la psiholog și psiho-terapeut Referire la medicul endocrinolog, dietolog, psiho-terapeut	

			recomandarea programelor de alimentație individuale adaptate, supravegherea persoanelor cu dereglări de nutriție	
Reducerea dereglărilor de dezvoltare pubertară	Informare referitor la particularitățile dezvoltării fizice și psiho-emoționale în perioada de adolescență, Despre igiena intimă, inclusiv igiena menstruală	Formarea unor comportamente sigure de activitate și odihnă, de igienă, inclusiv menstruală. Consiliere (integrată) individuală și cu părinții (medici și psihologi)	Identificarea stadiului de dezvoltare fizică, psihologică, psiho-sexuală, socială a adolescenților. Efectuarea morfometriei. Evaluarea dezvoltării semnelor sexuale secundare după Tanner. Identificarea stărilor limitrofe. Corecția în funcție de profilul specialistului și nivelul instituției Testarea hormonală, cariotipare, radiografia bazei craniului, a scheletului palmei etc., testarea psihologică, corecția medicamentoasă și psiho-terapeutică. Asistență complexă integrată (medico-psiho-socială) în perioada de tranziție pubertară pentru adolescenții cu patologii cronice.	Referire spre secțiile specializate în cazul identificării devierilor în dezvoltare (endocrinologie, ginecologie pediatrică, sănătate mintală etc.) Referire la testări performante și în secții specializate